

Глушко О. А.,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Карпенко Р. В.,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СПАДКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

ISSUES OF THE DAY OF REFORMATION OF INHERITED LEGISLATION IN UKRAINE

У статті висвітлено питання місця спадкового права України та його законодавче закріплення в системі права України, а також розглянуті питання реформування та законодавчого вдосконалення спадкового права.

Ключові слова: *спадкове право, спадкодавець, спадкоємець, інститут права, галузь права.*

В статье освещены вопросы места наследственного права Украины и его законодательное закрепление в системе права Украины, а также рассмотрены вопросы реформирования и законодательного совершенствования наследственного права.

Ключевые слова: *наследственное право, наследодатель, наследник, институт права, отрасль права.*

The article covers issues of the place of inheritance of Ukraine and its legislative consolidation in the system of law of Ukraine, as well as issues of reforming and legislative improvement of inheritance law.

Key words: *hereditary law, heir, heir, law institute, branch of law.*

Спадкове право є однією з частин цивільного права, що регулює відносини спадкування, також воно надає можливість кожному громадянину розпорядитися своїм майном у разі смерті, визначивши в заповіті його долю. Положення спадкового права спрямовані на захист особистих інтересів громадян. Водночас спадкове право всіляко захищає інтереси членів сім'ї померлого, чим сприяє зміцненню сім'ї.

Значення спадкування полягає в тому, що кожному членові суспільства має бути гарантована можливість жити та працювати зі свідомістю того, що після смерті всі набуті ним матеріальні блага за життя перейдуть згідно з його волею, а якщо він її не виявить, то згідно з волею закону – до близьких йому людей. І тільки у випадках, прямо передбачених у законі, те, що належало спадкодавцеві за життя, у певній частині перейде до осіб, до яких сам спадкодавець не виявляв прихильності. Неухильне проведення цих положень забезпечує інтереси як самого спадкодавця та його спадкоємців, так і всіх осіб, (третіх осіб – боржників та кредиторів спадкодавця, фіскальних органів тощо), для яких смерть спадкодавця може потягнути ті чи інші правові наслідки [6, с. 496].

Актуальність спадкового права зумовлена його нерозривним зв'язком із цивільним правом, зокрема з правом власності. Стаття 41 Конституції України гарантує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та визначає, що право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Якраз одним із таких способів набуття права власності є спадкування [1].

В останній час актуальність спадкового права зумовлена також євроінтеграційними процесами, котрі нерозривно впливають на інститут власності, все більше постає питань стосовно спадкування з іноземним елементом.

Спадкове право як підгалузь цивільного права є сукупністю цивільно-правових норм, які регулюють відносини спадкування, зокрема переходу прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців у порядку універсального правонаступництва, визначають коло осіб, які є спадкоємцями, а також порядок складання, засвідчення й скасування заповіту [5].

Відносна самостійність спадкового права виражається в існуванні комплексу загальних норм, які застосовуються незалежно від виду спадкування, а також від складу спадщини. Серед таких загальних норм слід назвати правила, що закріплюють поняття спадкування, відкриття спадщини, усунення від права на спадкування тощо.

Слід наголосити і на тому, що норми, які регулюють спадкові відносини, наведені в 92-х статтях Цивільного кодексу України, що розміщені в шостій книзі цього кодексу. Наведене вище дає змогу кваліфікувати спадкове право саме як підгалузь системи цивільного права [2].

Та при цьому слід зазначити, що норми, зазначені в шостій книзі Цивільного кодексу України, не повністю задовольняють потреби реалізації суспільних відносин у галузі спадкування, а національне законодавство, яке покликане заповнити прогалини в цій галузі, також не може вирішити більшість питань у цій галузі.

Так, О. Печений у своїй статті «Деякі проблеми методології спадкування» зазначає, що методологіч-

ним недоліком Книги VI ЦК України слід визнати недостатнє опрацювання положення про спадкування окремих об'єктів цивільних прав, а саме:

- спадкування права на земельну ділянку (ст. 1225 ЦК);
- частки у праві спільної сумісної власності (ст. 1227 ЦК);
- права на вклад у банку або фінансовій установі (ст. 1228 ЦК);
- права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки (ст. 1230 ЦК);
- обов'язку відшкодувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем (ст. 1231 ЦК).

До того ж Печений у своїй роботі наголошує, що поза увагою залишилися аспекти спадкування майнових комплексів підприємств, цінних паперів, прав на частку у статутному капіталі підприємницьких товариств, зобов'язальних прав вимоги [3].

Також, на нашу думку, одними з основних прогалин шостої книги Цивільного кодексу України є *відсутність норм, які регулюють відносини спадкування прав інтелектуальної та творчої діяльності*, хоча й процедура спадкування інтелектуальної та творчої діяльності прав на перший погляд нічим не відрізняється від спадкування будь-якого майна, труднощі можуть виникнути в процесі спадкування, що потребує додаткового вивчення та закріплення в нормативно-правових актах, а також *відсутність норм, які регулюють відносини спадкування майна з іноземним елементом*, що є досить актуальним нині.

При цьому слід зауважити, що регулювання спадкових відносин з іноземним елементом знаходить своє відображення в десятому розділі Закону України «Про міжнародне приватне право», незважаючи на це, зміст цих трьох статей не може забезпечити чіткий механізм регулювання питань у цій галузі. Стаття 70 Закону лише покладає обов'язок регулювання спадкових відносин на внутрішньодержавне право країни, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання, крім випадків, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був, оминаючи механізми здійснення такого права та залишаючи поза увагою конвенції, покликані регулювати такі відносини [4].

Одним зі способів, який, на нашу думку, зможе вирішити ці проблеми, є кодифікація нормативних актів та створення Спадкового кодексу, проте для початку згадаймо, що таке кодифікація.

Кодифікація – це засіб систематизації нормативних актів, що здійснюється шляхом перероблення та зведення правових норм, що містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт, який системно і вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин, як правило, на галузевому рівні.

Кодифікація є важливим видом законодавчої діяльності та відіграє вагомий роль у розвитку права. Метою кодифікації є забезпечення єдиного систематизованого регулювання відносин у певній сфері, в результаті якого законодавство буде розвиватися [7].

Створення Спадкового кодексу України – це один зі способів забезпечення регламентації ширшого кола суспільних відносин у галузі спадкування, кодифікації та уніфікації нормативно-правових актів та норм у цій галузі, що дасть змогу забезпечити єдиний підхід до їх застосування.

Також створення кодексу, на нашу думку, є логічним кроком у розвитку спадкового права, вивчення проблемних питань спадкування та закріплення способів їх вирішення дасть змогу в повному обсязі учасникам спадкових відносин реалізувати свої права та обов'язки.

Узявши за основу структуру більшості кодифікованих актів національної правової системи та книгу шосту цивільного кодексу України, можна сформулювати такий зміст спадкового кодексу України:

Загальна частина

Розділ I. Загальні положення.

Стаття 1. Призначення Спадкового кодексу України

Стаття 2. Завдання та основні засади спадкування

Стаття 3. Законодавство у сфері спадкових відносин

Стаття 4. Міжнародні договори та конвенції у сфері спадкових відносин

Стаття 5. Поняття спадкування

Стаття 6. Підстави виникнення спадкових відносин

Стаття 7. Суб'єкти спадкових відносин

Стаття 8. Права та обов'язки суб'єктів спадкових відносин

Стаття 9. Види спадкування

Розділ II. Спадщина та її види

Стаття 10. Склад спадщини

Стаття 11. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини

Стаття 12. Відкриття спадщини

Стаття 13. Час відкриття спадщини

Стаття 14. Місце відкриття спадщини

Стаття 15. Спадкоємці

Стаття 16. Право на спадкування

Стаття 17. Усунення права на спадкування

Стаття 18. Спадкування права на земельну ділянку

Стаття 19. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності

Стаття 20. Право на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві

Стаття 21. Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі)

Стаття 22. Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування)

Стаття 23. Спадкування права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки

Стаття 24. Спадкування обов'язку відшкодувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем

Стаття 25. Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом

Стаття 26. Спадкування прав інтелектуальної та творчої діяльності

Стаття 27. Обов'язок спадкоємців відшкодувати витрати на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця

Розділ III. Оформлення права на спадщину

Стаття 28. Право спадкоємця на одержання свідоцтва про право на спадщину

Стаття 30. Обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину на нерухоме майно

Стаття 31. Строк видачі свідоцтва про право на спадщину

Стаття 32. Внесення змін до свідоцтва про право на спадщину

Стаття 33. Визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину

Розділ IV. Здійснення права на спадкування

Стаття 34. Прийняття спадщини

Стаття 35. Подання заяви про прийняття спадщини

Стаття 36. Строки для прийняття спадщини

Стаття 37. Прийняття заповідального відказу

Стаття 38. Наслідки пропущення строку для прийняття спадщини

Стаття 39. Право на відмову від прийняття спадщини

Стаття 40. Право на відмову від прийняття спадщини на користь іншої особи

Стаття 41. Правові наслідки відмови від прийняття спадщини

Стаття 42. Перехід права на прийняття спадщини

Стаття 43. Відумерлість спадщини

Стаття 44. Поділ спадщини між спадкоємцями

Стаття 45. Переважне право окремих спадкоємців на виділ їм спадкового майна в натурі

Стаття 46. Перерозподіл спадщини

Стаття 47. Пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців

Стаття 48. Обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора

Стаття 49. Охорона спадкового майна

Стаття 50. Охорона спадкового майна виконавцем заповіту

Стаття 51. Управління спадщиною

Особлива частина

Розділ I. Спадкування за законом

Стаття 52. Черговість спадкування за законом

Стаття 53. Зміна черговості одержання права на спадкування

Стаття 54. Спадкування усиновленими та усиновлювачами

Стаття 55. Перша черга спадкоємців за законом

Стаття 56. Друга черга спадкоємців за законом

Стаття 57. Третя черга спадкоємців за законом

Стаття 58. Четверта черга спадкоємців за законом

Стаття 59. П'ята черга спадкоємців за законом

Стаття 60. Спадкування за правом представлення

Стаття 61. Розмір частки у спадщині спадкоємців за законом

Розділ II. Спадкування за заповітом

Стаття 62. Поняття заповіту

Стаття 63. Право на заповіт

Стаття 64. Право заповідача на призначення спадкоємців

Стаття 65. Право заповідача на визначення обсягу спадщини, що має спадкуватися за заповітом

Стаття 66. Право заповідача на заповідальний відказ

Стаття 67. Предмет заповідального відказу

Стаття 68. Втрата чинності заповідальним відказом

Стаття 69. Право заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків

Стаття 70. Право на обов'язкову частку у спадщині

Стаття 71. Заповіт з умовою

Стаття 72. Заповіт подружжя

Стаття 73. Підпризначення спадкоємця

Стаття 74. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом

Стаття 75. Встановлення сервітуту у заповіті

Стаття 76. Загальні вимоги до форми заповіту

Стаття 77. Посвідчення заповіту нотаріусом

Стаття 78. Посвідчення нотаріусом секретних заповітів

Стаття 79. Оголошення нотаріусом секретного заповіту

Стаття 80. Посвідчення заповіту посадовою особою органу місцевого самоврядування

Стаття 81. Посвідчення заповіту іншою посадовою, службовою особою

Стаття 82. Посвідчення заповіту при свідках

Стаття 83. Право заповідача на скасування та зміну заповіту

Стаття 84. Таємниця заповіту

Стаття 85. Глумачення заповіту

Стаття 86. Недійсність заповіту

Розділ III. Виконання заповіту

Стаття 87. Право заповідача на призначення виконавця заповіту

Стаття 88. Призначення виконавця заповіту за ініціативою спадкоємців

Стаття 89. Призначення виконавця заповіту нотаріусом

Стаття 90. Згода особи на призначення її виконавцем заповіту

Стаття 91. Повноваження виконавця заповіту

Стаття 92. Право виконавця заповіту на плату за виконання своїх повноважень

Стаття 93. Контроль за виконанням заповіту

Стаття 94. Право на оскарження дій виконавця заповіту

Стаття 95. Строк чинності повноважень виконавця заповіту

Стаття 96. Право виконавця заповіту на відмову від здійснення своїх повноважень

Розділ IV. Спадковий договір

Стаття 97. Поняття спадкового договору

Стаття 98. Сторони у спадковому договорі

Стаття 99. Форма спадкового договору

Стаття 100. Обов'язки набувача у спадковому договорі

Стаття 101. Особливості спадкового договору з участю подружжя

Стаття 102. Забезпечення виконання спадкового договору

Стаття 103. Розірвання спадкового договору

Розділ V. Відумерлість спадщини

Стаття 104. Гарантії догляду та забезпечення гідного рівня життя спадкоємцям.

Стаття 105. Обов'язок територіальної громади утримувати майно спадкоємця.

Стаття 106. Визнання спадщини відумерлою

Стаття 107. Прийняття відумерлої спадщини територіальною громадою

Розділ VII. Спадкування майна з іноземним елементом

Стаття 108. Прийняття спадщини

Стаття 109. Подання заяви про прийняття спадщини до іноземних установ

Стаття 110. Правова допомога консульських установ

Стаття 111. Регулювання спадкових відносин національним законодавством.

Стаття 112. Регулювання спадкових відносин законодавством іноземної держави.

Стаття 113. Юридичний факт, який створює, змінює чи припиняє відносини, мав чи має місце на території іноземної держави.

Стаття 114. Сторони спадкування майна з іноземним елементом

Стаття 115. Спадкування майна з іноземним елементом, коли одним з учасників відносин є громадянином України, який проживає за межами України.

Стаття 116. Спадкування майна з іноземним елементом, коли одним з учасників відносин є іноземець

Стаття 117. Спадкування майна з іноземним елементом, коли одним з учасників відносин є іноземна юридична особа

Стаття 118. Спадкування майна з іноземним елементом, коли одним з учасників відносин є особа без громадянства

Стаття 119. Спадкування майна з іноземним елементом, коли об'єкт відносин перебуває на території іноземної держави

Стаття 120. Спадкування майна яке знаходиться на території іноземної держави.

Стаття 121. Спадкування нерухомого майна і майна, що підлягає державній реєстрації

Стаття 122. Охорона спадкового майна консульськими установами

Прикінцеві та перехідні положення

Цей зміст є орієнтовним, у ньому залишаються нерозкритими та дослідженими значна кількість питань у галузі спадкування, але він є прикладом того, як у майбутньому може виглядати Спадковий кодекс України.

Поява спадкового кодексу сприятиме гармонічному розвитку спадкового права України, а також забезпечить механізми регулювання спадкових відносин, які досі залишаються поза увагою.

Висновок. Сьогодні спадкове право України залишається однією з консервативних галузей національного права з безліччю колізій та правових проблем, що нині залишаються у сфері спадкових відносин. Варто зазначити, що хоч і малими кроками, та все ж таки відбуваються зміни у сфері спадкування, але їх темп, на жаль, не зовсім встигає за «часом змін», що нині відбуваються в нашій країні.

Створення кодексу дасть змогу задовольнити потреби регулювання суспільних відносин у відповідності до вимог часу, а також знизить рівень колізій у цьому секторі.

Для створення кодексу, на нашу думку, необхідно врахувати не лише теоретичний підхід до розв'язання поставлених завдань та проблем, а також застосовувати практичний підхід, тобто залучати до роботи практиків (суддів, адвокатів, нотаріусів), аналізувати судові рішення у сфері спадкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-вр, поточна редакція від 30.09.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, поточна редакція від 07.03.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV поточна редакція від 03.01.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
4. Печений О. Деякі проблеми методології спадкування. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10069.html>.
5. Кухарев О. С. Спадкове право України // Навч. посібник. Київ: Алерта, 2013. 328 с. URL: http://kafedr.at.ua/_bd/2/217.pdf.
6. Цивільне право Підручник удвох томах. Том 1 За редакцією професорів В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків: Право. 2011. Т. 2. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>.
7. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Кодифікація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кодифікація>.